

Johan Galtung:

SYV VEIER TIL ET LIVSSYN

i en globaliserende tidsalder

Forord

Innledning: Livssyn som kart, og et kartenes kart

Vei 1: Om å lære: av religioner og annen tro

Vei 2: Humanisme: Livslöp Velvære Frihet Identitet--for alle

Vei 3: Naturisme: Mangefold Symbioser

Vei 4: Jeg-kultur Vi-kultur: Menneskerettigheter Demokrati

Vei 5: Islam: Nærhet Deling

Vei 6: Buddhisme: Relasjoner Nettverk Ikkevold Epistemologi

Vei 7: Daoisme: Holisme Dialektikk Dynamikk Epistemologi

Avslutning: Fred Likhet Bevegelse

Forord

Denne boken er en reiseskildring gjennom et langt liv.

Det begynte da krigen sluttet i 1945 med skandinavisering: reiser til Sverige i 1945, lang sykkeltur Danmark rundt i 1946 til grensen til Tyskland; der var det stengt.

Så kom europeiseringen: haiking til England, og Vest-Europa rundt med 300 snille sjåførere, 1948 og 1949.

Så kom globaliseringen. Det begynte med mange av republikkene i Sovjetunionen i 1953-54; så kom lang-opphold i USA 1957-60 med stikk-turer til Latin-Amerika, Mexico og Kuba; fulgt opp av India og Marokko i 1961; inngiftet i Japan 1969; Kina fra 1973, og de fleste år siden.

Det begynte med at jeg lærte å se Norge utenfra, som ett land av mange; etterfulgt av at jeg så andre land innenfra og plukket opp språk og matvaner. Og at jeg så andre kontinenter og sivilisasjoner utenfra--og innenfra--med deres livssyn og syn på livet.

En herlig livsreise og er det fortsatt. Erfaringer, konklusjoner kan deles med andre ved å legges frem på somersymposiet til Hardanger-akademiet for fred, utvikling og miljø juli 2016. Og som en liten bok i deres skriftserie til kommentar og forhåpentlig litt glede og nytte.

Alfaz desember 2015 Johan Galtung

Innledning

Et livssyn skal gjøre livet synlig, og hva vi synes om det.

Livsløpet skal synes og syneses; det som var før, det som er nå, det som kommer etter. Fakta og verdi. Deskriptivt og normativt.

Livssynet, livs-perspektivet, trenger begge.

La oss bruke et kart som metafor, altså livssyn = livskart. Kanskje mest for å vise at livssynet er mer komplisert.

Det er mange slags kart, men de vi først og fremst tenker på har det geografiske, rommet, til felles. Opp er nord, ned er syd, høyre er øst, venstre er vest. Noen viser høyde med kåter, vann i ro og bevegelse eller mangel på det, hvor folk bor, vei og bane. Gode kart viser alt dette og mer; som punkter i rommet, med sine omgivelser.

"Her er jeg nå" er et slikt punkt. Livsløpet kan tegnes som en kurve i rommet, med tids-punkter som synliggjør "hvor jeg var når". Noen kurver er verdens-omspennende, andre skrumper inn til ett punkt.

Slike kurver beskriver det som synes, men ikke det som syneses.

Vi må også synliggjøre dårlige punkter som hete-kulde, tørke-oversvømmelse, jordskjelv-orkaner-vulkaner, de tektoniske plater. Og de gode som ofte kan skapes gjennom bevisse og jobbing: godt klima, god økonomi, høy levealder, velvære. Til og med lykke kan skapes, tesen i tvilling-boken til denne, Syv veier til lykke (Kolofon, 2014).

Et kart viser også hvor vi kunne ha vært, og kunne være, nå og i fremtiden. For det trenges utsyn, vidsyn og innsyn i oss selv. Jo mer vi har av det, jo mer vil kartet endres med livsløpet. For hver ting nevnt ovenfor får vi et nytt kart, og de kommer enten vi vil det eller ikke ettersom livsløpet løpes, gåes, krypes, eller står stille.

Så også med livssyn; de endres. Vi er født med individuell smerte og glede. Med flukt eller kamp for det første, og mer for det andre. Livs-orientering krever kart over mulige, ikke bare faktiske, livslöp.

Religioner og annen tro står i kø for med kart over den rette vei. Religioner avspeiler også menneskehetens erfaringer og håp, på godt og ondt, i deres spesielle språk. I den norske Grunnloven knesettes både "den kristne og humanistiske arven vår" (#2). Den evangelisk-lutherske varianten er fortsatt forankret i Kongen (#4)--hvis person er hellig (#5), og i den norske folkekirke støttet av Staten (#16).

Hellig Konge? Troende Stat? Eller langvarig tysk okkupasjon av Luther, ikke kortvarig 1940-45 av Hitler--to fanatiske anti-semitter?

Les evangeliene med Pave Fransiskus som veileder. Opplev Jesus, samviten-samfølelse-samaritanisme; sønnen ofret for oss av faderen. Opplev Maria, moderen-vitnet som i katolisismen går i forbønn for oss.

Denne boken er mer basert på dialoger verden rundt om hva folk tror og ikke tror på enn på Skriftene. Svarene er i Tabell 1. Andre kan gjøre det samme og komme til liknende eller forskjellige svar.

De store sivilisasjoner, i et tros- og religions-perspektiv, er alle basert på aksiomer hevet over tvil, valgt av eller for oss. Men vitenskap er også basert på tro; som på Descartes' lære om å dele opp det man vil skape viten eller daoismens lære om det motsatte, å se alt som deler av større helheter. Og så kjede del-viten sammen i teorier, og sprengte helhetene med yin/yang. De roper på et både-og fra verdens rikdom, men henfaller lett til vestlig eller østlig provinsialisme.

Det finnes svært meget å lære av for å sette sammen et livssyn.

Godordet i den norske Grl. #2 er "og", mer enn én. Men de er fortsatt vestlig provinsialisme. Langt fra uskyldig: rettferdiggjøring

av vestlig krigføring har gått fra å utbre kristendommene til å ubre menneskerettigheter og demokrati. Överst-kommanderende, formelt, for den norske hær er en hellig konge som i uniform helliggjör krig.

Slik sett er den norske Grunnlov en klar fare for verdensfreden.

Denne tabellen er et forsök på å lage et livssyns-kartenes kart:

Tabell 1 16 religioner og annen tro som teismer: svake og sterke sider

<u>Te- isme</u>	<u>Religion og annen tro</u>	<u>Svake sider</u> <u>Sterke sider</u>
Mono	Jödedom	Jöder som utvalgt folk med et utlovet land Dialogen, som sannhet, intellektualitet
Mono	Ortodoksi	Den ene rette tro; Patriarkatet Patriarken Optimisme på lang sikt Kristus er oppstanden!
Mono	Katolisime	Den ene universelle tro: Vatikanet Paven Synderen som unnsier synden tilgis Forbönn
Mono	Protestantisme	Den ene tro: Faderen Den Hellige ånd Dogmer 3 SAM: Samviten-Samfølelse-Samaritanisme
Mono	Islam	Den ene universelle tro Gjengjeldelse Nærhet Deling Grunnbehov Fred Få dogmer
Mono	Stat Shinto	Solgudinnen som Japans mor For mye stat Eklektisisme med konfusianisme-buddhisme
Poly	Hinduisme	Kastesystemet her og i det hinsidige Nærhet innenfor Födsel-Bevaring-Död Mangefold
Pan	Buddhisme	Forenlig med statstro og aggresjon Relasjoner-nettverk Ikkevold Engi Tetralemma
Pan	Daoisme	Forenlig med fatalisme og apati Holisme Dialektikk <u>Yin/Yang</u> Dynamikk
Pan	Konfusianisme	Autoritært-föydalt For Eldre-Utdannede-Menn Både plikter og rettigheter både oppe og nede
Pan	Kami Shinto	Lokalguden som sentrum For mye lokalisme Lokalsamfunnet som byggestein
Pan	Polynesisme	Forenlig med fatalisme Alo'ha i alt Kosmos-Natur-Mennesker
A	Humanisme	Mennesker på bekostning av natur og samfunn Protagoras Menneskerettigheter Demokrati
A	Naturisme	Natur på bekostning av mennesker og samfunn Mangefold og symbioser
A	Liberalisme	Samfunn på bekostning av mennesker og natur Vekst Likevekt som mål For sterkt Marked Individets frie valg av verdi og handling

A	Marxisme	Samfunn på bekostning av mennesker og natur Fordeling Klassekamp For sterk Plan Historie som dynamikk Menneskers grunnbehov
---	----------	---

Mono disponerer for pyramide, Poly flater ut toppen, Pan disponerer for en sirkel, A disponerer for for Anarki og bruker gude-substitutter fra Opplysningens ektefødte barn: Menneske Natur Nasjonalisme Marked Plan.

Offentlig dialog, gjensidig læring basert på sterke sider trenges. Den dialogen foregår nok idag inni mange millioner, kanskje milliarder.

Jödedommen er en religion med en gud som utnevnte og utlovde (Genesis 15:8). Zion-Israel, Kong Davids Jerusalem er på toppen av et system (Jesaiah 2:1-4) med beduinske stammer-arabiske stater på bunnen; i en fred diktert ovenfra, med sverd omstøpt til plogjern og samvær.

Paradiset-helvete er ikke der oppe-nede som i de andre abrahamske, men på jorden som Zion-Israel virkeliggjort for jöder som, paradiset, og med diaspora som det milde og Auschwitz som det ekstreme helvete.

Den Evige utnevnte og utlovde; det gjort, presiderer og overvåker.

Dette forklarer meget. For det første, å være trofast til "Neste år i Jersusalem" nær to tusen år er meget dypt religiöst, som re-ligio, "gjenforening med det der ute", med det Zion som gikk tapt.

For det andre, å gjenskape Israel, utvide det, sikre det, forsvare det, er ikke bare geo-politikk men et religiöst sakramente, ikke bare en rett, men en dyp religiös plikt.

For det tredje, for de som motsetter seg dette, uansett om de bor der og bodde der, arabere og muslimer, står det en annen religiös figur til disposisjon: Den Evige Onde, Satan. Deres motstand blir dermed del av det kosmiske spill mellom Gud og Satan som fyller det abrahamske rom og vil möte forståelse hos dem. Men hos muslimer med motsatt fortegn.

Kampen for Israel er dypt religiös og jödedommen er dypt verdslig, sekulær; humanistisk for jöder. Det dreier seg om ca. 14 millioner,

0.2% av menneskeheten og et landområde som kan være deres paradisi på jorden; et drama som påkaller mer enn 0.2% av verdens oppmerksomhet.

Og samtidig ble jødene verdens beste intellektuelle, med dialog som forståelsesform, i motsetning til deklorative, evige, sannheter.

Så kommer kristendommene, snarere tri-teistiske, trinitære (Matt. 28:20), med Faderen, Sønnen, Den Hellige ånd--for katolisismen, med Maria, tetra-teistisk. Men vi følger tradisjonen: Faderen er over de andre; det er Fire eller Tre i En, eller En er i alle Tre eller Fire.

Deres fremste trekk er det typisk vestlige: at de, som islam, er den ene sanne lære og universell, for alle overalt til enhver tid (men jodedommen bare for jøder overalt til enhver tid). All annen tro er overtro eller vantro--"infidel" sier muslimene.

Dette gjenspeiles i navnene ortodoks, den rette, og katolsk, den universelle lære. Ikke så rart at noen protesterte, ble protestanter, med reform som førte til motreform som førte til flere protestantisme. Noen ble stats-religioner som i England, Norden, Nederland; de andre ble kalt "sekte" uten statlig velsignelse. Og ofte pasifistiske.

De andre to var sterkere institusjonalisert i Patriarkatet og Vatikanet; uavhengig av staten, men med konkordat. Den ortodokse overlevde til og med Sovjet-Unionens "vitenskapelige ateisme".

For katolisismen samme spørsmål som for jodedommen: tror katolikker på Gud og himmelens rike, eller på Paven og Vatikanet her på jorden? Svaret er nok en blanding av enten, eller, både-og og verken-eller. Spørsmålet er viktig fordi protestantenes Kirkenes Verdensråd ikke er noe slikt jordisk tros-fokus. De har ikke en gang et overhode.

Det måtte da være USAs president, båret av USAs protestantisme, nasjonal-evangelismen, med både det nasjonale USA og det evangeliske som fokus; kanskje mer nasjonal enn evangelisk. De ønsker hegemoni.

Dette krav på å være den ene sanne lære for alle har konsekvenser.

Det rettferdiggjør dominans, slaveri med pisking, kolonialisme. Det rettferdiggjør direkte vold for å etablere dominans og strukturell vold for å opprettholde den. Og krig mot de som ikke forstår at Vest, spesielt USA og Israel, har eksepsjonelle retter og plikter.

Tenk om jødedom-kristendommene-islam hadde "amalgamert" like godt som daoisme-konfusianisme-buddhisme istedetfor gjensidig utrydding og enestyre, de tre sammen bare noen århundrer i Andaluz!

Noen ord om de andre; detaljer i de syv kapitlene for syv veier.

Islam tilbyr nærhet og deling mellom rik og fattig, med sterk appell i de sekulære-protestantiske samfunn preget av ensomhet og byråkratisert velferd. Det katolske og ortodokse tilbyr mer nærhet.

Stat Shinto gjorde Japan mer vestlig ved at det guddommelige, Solgudinnen, Amaterasu-o-mikami, velger ikke et folk, japanerne, men deres keisere; ikke bare ved å si det, men som deres biologiske mor.

Hinduismen er brutal med kaste som en del av troen, i dette liv og hinsides. Men innenfor kastene er det fellesskap, community, som også styrer inderes atferd i en mer horisontal, mindre vertikal, retning.

Buddhismen utvider fellesskapet til hele samfunnet, vevet sammen av relasjoner, nettverk, ikkevold. Vold blir vold mot en selv. Ideer veves sammen ved at alt virker på alt, ikke pyramidalt med avledning. Dilemmar oppløses i tetralemmaer som tar med verken-eller og både-og.

Daoismen ser på alt organisk som deler av helheter, som også er deler av helheter; i alle er det krefter og motkrefter, yin/yang, og innenfor dem er det også yin/yang. De tektoniske platene i det sosiale.

Konfusianismen er et vertikalt forsøk på å veve samfunnet sammen gjennom harmoni, i motsetning til fransk og russisk føydalisme med rettigheter på toppen og plikter-og hvilke!-på bunnen. Bærekraftig.

Kami Shinto overdriver det lokale like fullt som Stat shinto overdrev det statlige--den ene er da også en reaksjon på den andre.

Polynesismen: et enormt område, med kanskje den mest interessante kombinasjon av forsoning og konfliktløsning i verden: ho'o pono pono.

Humanismen er opplysningstidens barn; logisk og faktisk følger menneskerettigheter og demokrati. Men mer enn beskyttelse mot kongers overgrep--rettferdiggjort religiöst gjennom rex gratia dei, den hellige konge ved Guds nåde--blir det en beskyttelse mot andre ektefødte barn: nasjonalismene, statene, et hensynsløst Marked, en brutal Plan.

Naturismens lysende bud: mangefold og symbioser, avslutter listen.

Vei 1 Om å lære: av religioner og annen tro

La oss begynne med en liten anekdote som sier mer enn mange ord. En kinesiske bestemor i det kinesiske Penang i Malaysia, en gang i 1978:

"Jeg har hele livet vært interessert i filosofi; måter å tenke på, leve på. Jeg er jo kinesisk så daoisme, konfusianisme og buddhisme fikk jeg inn med morsmelken. De sitter der alle tre og jeg har gitt dem videre til mine barn og barnebarn så godt jeg kan.

Men jeg er også fascinert av vestlige måter å tenke og leve på, som kristendommen og ateismen; hva det siste agår syns jeg liberalismen og marxismen har veldig mye å by på."

Sa hun. Og de rundt henne nikket. Slik er det.

Det første store problemet med den vestlige sivilisasjonen er at den ser på seg selv som den ene sannhet, for alle til alle tider.

Det andre store problemet er at tendensen til å utelukke, til å se uforenlighet, også gjelder innenfor den vestlige sivilisasjon.

Tenk deg en vesting som annonserer at "jeg er dypt religiøs og tror på jödedommen, kristendommen og islam. Men det er også dype sekulære sannheter, i humanismen; både i liberalismen og marxismen".

Vedkommende vil bli anklaget for ikke å ha forstått uforenlighet, at noe utelukker noe annet, at de "negerer" hverandre. Du kan ikke tro både på noe og dets negasjon; gjør du det, er det noe galt med deg.

Det kan gi grunnlag for en psykiatrisk diagnose, en sinnslidelse.

Du kan ikke tenke. Aristoteles sa det slik: Enten tesen T eller tesen ikke-T, noen tredje mulighet finnes ikke. Tertium non datur (selv om han neppe sa det på latin). Matematikken er basert på dette.

Du kan ta grunnbegreper og med definisjoner innføre nye begreper, til og med nye matematikker; du kan ta aksiomer og avlede teoremer, teser. Men har du avledet både en tese og dens negasjon har du gjort en feil.

I matematikk--gresk for kunnskap--betyr sannhet korrekt avledet; deduksjon med presise begreper. De kan brukes som modell for presise, enkle natur-fenomener. Men det er en dårlig modell for språk fulle av tvetydigheter som gjenspeiler mer kompliserte sosiale virkeligheter.

Debatten på dette punkt er gjerne absolutisme versus relativisme.

Absolutismen er forankret i noe objektivt i seg utenfor oss, som noe åpenbart som tildeler én religion all sannhet, og de andre ingen, som overtro, vantro, en feil, en tradisjon forlatt av historien.

Relativismen er forankret i menneskers subjektive valg, og tildeler dermed alle religioner og sivilisasjoner sannhet for dem.

Begge ser på en religion eller lære som en pakke med merkelapper som i Tabell 1. Vi kan gå et skritt videre, pakke opp pakkene, se på innholdets svake og sterke sider, og velge, for meg, for oss.

Eksempel: vi dømmer ofte mennesker som helhet, er for eller mot. Mer kjennskap viser gode og dårlige sider. Vi kan bygge på de gode. Men "kjærlighet gjør blind", alt er godt; så vi føler oss forrådt av den elskede når det dårlige dukker opp blant de gode sider.

Så også med noe enda mer komplisert enn ett menneske: en religion eller en lære, produsert av mange, ikke bare av én profet. I tabellen er fire kalt opp etter individer: kristendom, buddhisme, konfusianisme

og marxisme. Men i alle disse fire har også utallige andre medvirket.

Tabell 1 gjør dette på en forenklet måte, ved å pakke litt ut. Men det er prinsippet, utpakkingen, det dreier seg om, ikke hvor mye.

Ta det vestlige synet på islam: absolutisme. Total forkastelse, og mange velger Vestens kristendom-humanisme som sin livssynspakke. Den motsatte absolutisme velges av mange som omvender seg til Islam. Dermed er de to sterke pakker vekk fra hverandre. Men relativismen står også sterkt i Vest: den smaker av toleranse og menneskerettigheter som verdier høyt oppe på humanisme-stigen.

Denne boken står for det livssynenes livssyn at begge tar feil. Vi kommer lenger i utviklingen av det lille individuelle selv og det store kollektive Selv (Arne Næss) ved ikke bare å velge det beste fra dem alle, men å kombinere valgene. Ikke bare select, men også eclect.

Men, er det lov? Er ikke religionene ubrytelig enheter, til og med åpenbart fra Det Höyeste? Vel, hvis du tror på det har du altså valgt en livssyns-pakke. Eller andre har valgt den for deg. Et slikt valg i den uendelige rikdom av syn og synser menneskeheten produserer kan gi deg dybde på ett punkt i livssyns-landskapet. Men det skjer på bekostning av alt du går glipp av i andre deler av dette landskapet.

Landskap. Du er turist i et land. Er det lov å besøke bare det vakreste, det subtile, det opphöyete? Selvfølgelig er det lov, og i mange land, for å få et bilde menneskehetens samlede kreativitet.

Men hvis din ambisjon er å kjenne landet til bunns må du gå i dybden, med det uskjønne, trivielle, fornedrende, grums og søle.

Et argument for både-og: både valget av det beste fra mange steder som nomade; og dybde på ett sted som bosatt. Mange unge idag handler deretter, tar seg "fri et år" for å reise til store deler av verden, gående, haikende, syklende, buss og billig-tog, globaliseres, eller

ihvertfall europeiseres, men tar sikte på ett bosted.

Det samme med språk. Behersk mors-språk(ene) til perfektjon, og legg til litt fra mange, ihvertfall passivt--forstå og lese--om ikke aktivt--tale og skrive). Lær et lite glimt av språk fra svært mange, litt Hallo, God dag, Takk. Og "jeg elsker deg", men bruk det varsomt.

Et hovedpoeng er å se sitt eget utenfra, som del av et mangefold.

Det samme med mat. Nyt det beste i ditt eget land og legg til mange andre. Kall de ikke "etniske", det er vi alle. Som din tunge kan ytre gode ord i hele verden, kan den også smake det beste fra hele verden. Vesignet dette fantastiske redskap for dobbel globalisering.

Konklusjonen foreløpig er å finne seg til rette i en eller to livssyn valgt av eller for deg, og så legge til det beste fra andre. For eksempel fra de 16 nevnt i Tabell 1. Hvordan kunne det se ut?

Jeg velger, som deler av mitt livssyn, det for meg beste, fra:

Jödedommen: troen på den evige dialog, den gjensidige utspørring og læring, troen på spørsmål ikke bare på svar, på intellektualitet;

Ortodoks kristendom: troen på optimisme som bærende prinsipp; det kan ta tid, men det gode, det sterke, Kristus, er oppstanden iblant oss;

Katolsk kristendom: troen på at synderen som oppriktig unnsier sin synd kan og skal tilgis; troen på forbønnen; Maria-skikkelsen;

Protestantisk kristendom: troen på individets samviten med budene, samfølelse med andre, på samaritanske gjerninger; Kristus-skikkelsen;

Islam: troen på nærhet og deling fra de som har til de som ikke har av kunnskap, rikdom og andre ressurser; på å møte grunnbehov; på fred;

Stat shinto: troen på eklektisisme, shinto-konfusianisme-buddhisme;

Hinduisme: troen på alle tings fødsel, bevaring og død; å skape plass for det nye, verne det, og ødelegge det som ikke har livets rett;

Buddhisme: troen på forhold-nettverk, ikke-vold; på at alt henger ihop

uten begynnelse og slutt; på verken-eller, både-og, og enten-eller;

Daoisme: troen på helhetene som henger sammen, på yin/yang dialektikk av krefter og motkrefter innenfor dem, på en dynamikk som kan brukes;

Konfusianisme: troen på både plikter og rettigheter både oppe og nede;

Kami shinto: troen på de lokale samfunns--yrkers, klaners--egenart som byggesteiner i verden og retten til ikke å bli offer for "utvikling";

Polynesisme: troen på en kraft som forener kosmos-natur-menesker;

Humanisme: troen på mennesket, dets liv og grunnbehov som ukrenkelige og hellige, med prioritet til de som er blitt mest krenket;

Naturisme: troen på natures mangefold og symbioser som ukrenkelige og hellige, med prioritet til de deler som er blitt mest krenket;

Liberalisme: troen på individets kraft og frihet til valg av verdi og handling--også til økonomisk vekst--som ikke reduserer andres frihet;

Marxisme: troen på historie som dynamikk mellom krefter og motkrefter i samfunnet--også for økonomisk fordeling--prioritering av grunnbehov.

Det kan ikke understrekes nok at dette er denne forfatters valg ut fra sine kart over livssyn. Andre vil ha andre kart og andre valg.

Pakker er pakket opp, innholdet er vurdert, valg er kombinert. Alle 16 kombineres med ordet "og"; i et "eklektikum" er alle like.

"Hva er viktigst?", "Hvor begynner vi?" bringer linjær orden inn der alt henger ihop. Heller satse litt på alle, enn alt på litt.

Resultatet er et rikt livs-kart som åpner for nye muligheter. Men det er tynt med likhet, fred og dynamikk. Taes opp i Avslutningen.

Likhet finnes eksplisitt i islam--alle er like for Alla'h--som menneskerettigheter-demokrati i humanismen, og fordeling i marxismen. Denne bør ikke forveksles med den ofte triste sovjetiske virkelighet; like lite som liberalismen bør forveksles med den amerikanske. De er

livssyn og verken står eller faller med de som prøver å etterleve dem--men vi gjør klokt i å lære av deres erfaringer som "svake sider".

Fred finnes også eksplisitt i islam--i selve ordet islam--og som ikkevold i buddhismen. Og buddhismen er en viktig byggestein i både den japanske og kinesiske eklektisime som har konfusianise-buddhisme til felles; i Kina beriket av daoisme, i Japan svekket av stat shinto. For en spesielt interessert i likhet og fred blir islam, buddhisme, humanisme og marxisme interessante og tiltrekkende. Spørsmålet blir om de kan negere hverandres, og andres, svake, negative sider.

Dynamikk: i daoismen, som via Leibniz-Hegel inspirerte marxismen.

Et hjertesukk igjen: de fem første, Vesten i vid forstand: om de var et eklektikum som i Kina og Japan, istedetfor alles krig mot alle! De utfyller hverandre så fint, men stirrer seg blinde på det negative. Vi får europeisk historie på sitt verste: Korstogene mot islam, 30 års-krigen mellom katolikker og protestanter, Napoleon og Htler mot det ortodokse Russland, Den kolde krig mellom liberalisme og marxisme. Og EU idag: det rike protestantiske mot det fattigere katolsk-ortodokse.

Et hjertesukk til: tre av de fem første, kristendommene. Den måten vi har fremstilt dem på er kontroversiell. Ikke kontrasten mellom Patriarkatet og Vatikanet i Moskva og Roma, og det avmektige Kirkenes Verdensråd i Geneva og allmektige Washington, evangeliske. Men at Kristus, Sønnen, og Maria, Moderen, er fremhevet på bekostning av Faderen og Den Hellige ånd. Som konkrete, gode mennesker, rolle-modeller i en ofte vanskelig verden i motsetning til abstraskjoner.

De finnes begge i det ortodokse; Maria i det katolske men langt mindre i det evangeliske; Kristus i det evangeliske som er om Kristus.

De "3 Sam" er et forsök på å oppsummere; samviten (med budene),

samfølelse (med mennesker som lider), det samaritanske, de konkrete gjerninger, at det lindres der det lides, ikke bare prekes. Denne- sidig, på denne vår jord. Så kommer Maria inn i bildet for å lindre i det hinsidige, med forbønnen. Hun ble fjernet av Martin Luther som ubibelsk--det som blir igjen er moderen og vitnet til døden--en som svekker Faderen som causa sui, sin egen årsak. Og dertil en kvinne!

Fremstillingen er et forsøk på å pakke ut kristendommene, tre ganske bastante pakker, for å fokusere på noe enormt inspirerende som ikke finnes i jødedom eller islam. I begge finnes enorm visdom, tillagt profeter i den ene og åpenbaringen for Muhammed i den andre. Men ikke den konkrete lindring av lidelse; ved gjerning, ikke ord. Ord trenges, men de blir fattige i forhold til gjerning-språket.

"The freshness of the gospels", sier Pave Frans. Nettopp, selv om han nok mener mer enn det som her fremheves. Hjertesukket ligger i dogmene som leder oppmerksomheten vekk fra Det Gode. For mye Kors, den romerke galge, og ofringen av Jesus, som symbo; for lite Jesus ved en sykeseng, Jesus med mat til de sultende, med samvær med de ensomme.

Det er dette vi prøver å fremheve.

To herlige, globale skikkelser.

Vei 2 Humanisme: Livslöp Velvære Frihet Identitet--for alle

De fire ordene er ikke tilfeldig valgt. De står for fire menneskelige grunnbehov: å fullføre livslöpet, med fysisk-somatisk velvære, med frihet til å velge hvordan, med noe å tro på, å leve for, ikke av. Andre har andre lister; vi har funnet disse fire meget nyttige.

Humanismen slik den fremstår her har to budskap: grunnverdiene for det humane er grunnbehovene, og grunnbehovene gjelder for alle. Mennesket blir målet: gi dem grunnlaget og the sky is the limit; nekt

dem grunnlaget og de reduseres til en brøkdel av et enormt potensial.

Men mennesket blir ikke bare målet, men også det alt måles med, mål og målestokk. La oss si at det var dette Protagoras mente med at "mennesket er alle tings mål"--men det var nok snarere individuell relativisme, at individet selv bestemmer hva som er sant, for meg.

Livslöp. En parabel opp-ned. Vi starter på et nullpunkt, vokser gjennom bandom-ungdom til det modne menneske med potensialet utviklet-- ikke en fast størrelse--for så å falle nedover på den andre siden til et annet nullpunkt, årtier fra det første. Livet er löpt til ende.

Kutt ikke parabelen med ulykke, vold, drap, eller med strukturell vold ned til nullpunktet, uten full modning og selv-realisering.

Menneskerett Nr. 1: et fullført livslöp.

For det somatiske menneske funker denne omvendte parabelen godt som modell, med mange likhetene mellom de første og siste dager, år. Men for ånds-mennesket i alle, er det en karikatur. Vi tenker da på vår utrolige evne, kall det ånd, til å reflektere over vår tilværelse, til å endre den og våre refleksjoner, til åndelig vekst for både selvet og Selvet. Hvis vi da bruker, og utvikler, denne evnen.

Ingen omvendt parabel, snarere eksponensielt oppover til uante høyder, der kunnskap og erfaring setter hverandre stevne: i visdom. Og høster kjærlighet og omsorg, skaper kunst og viten. Prosjekter.

Velvære. Kubanerne kaller dem los cinco bienes fundamentales, de fem fundamentale goder: mat, vann, klær, husly, helse. Islam nevner de samme som uunnværlige for velvære. Føy til det minimum av utdanning som trenges for å snakke med andre og dermed med seg selv; slå sammen mat og vann, og det er fortsatt fem.

Hva skjer konkret hvis vi ikke får disse fem?

Her er det engelske språk en bedre veileder enn norsk hvis vi

oversetter velvære med "wellness" snarere enn med "wellbeing". Det motsatte av "wellness" er "illness", sykdom. "Det går på helsa løs". (Det motsatte av velvære på norsk? Dårligvære? Uvære? Uvelvære?).

Man kan leve uten mat en måned, uten vann en uke, uten luft noen minutter-så er det slutt. Altså må (frisk) luft være med på listen. Men vi tar det for gitt. Det kommer ikke til å vare lenge; se Kina.

Uten klær og husly utsettes vi for alle naturens luner, kulde og varme, små og større dyr. Vi blir mer sårbar for alt som kan ramme kroppen utenfra. Men sykdom kan også komme innenfra, også av den grunn trenges helsetjeneste. Og utdanning som språktjeneste for å bli mennesker, ikke bare velpleide dyr. Det kan innvendes at barn snapper opp språk, til og med flere, mange, uten "tjeneste". Galt, de trenger noen å etterlikne som snakker korrekt. Språk er ikke medfødt.

Manglende velvære slår ut i sykdom, i manglende evne til å funke normalt. Og i død, livsløpets slutt, raskt eller langsomt. Vi ønsker lange livsløp, med velvære, minst mulig sykdom, for så å "sovne inn". Fullt ut mulig idag, men det krever bevissthet og "jobbing med saken".

Her kommer humanismens annet bud inn for fullt: for alle. Og der kommer klasse inn: de på toppen lever lengre og friskere, de på bunnen kortere og sykere liv. Vi ønsker likhet på dette fundamentale punkt. Fullt ut mulig idag, men det krever vilje og "jobbing med saken".

Menneskerett Nr. 2: et livsløp med fysisk velvære

Frihet. Det trenges ikke komplisert filosofi. Hovedpoenget er klart: frihet, det er å ha flere muligheter, "options"; altså noe å velge mellom. At valget er mer eller mindre bestemt av ytre og indre faktorer er klart; det er ingen tese om valg hevet over alle former for kausalitet. Det viktige er ikke å ende opp i en blindgate uten å kunne snu eller rygge (veien svikter, biler parkert på tvers, etc.)

Når man spør folk verden rundt om frihet til viktige valg dukker gjerne valg av yrke-bosted-ektefelle opp--altså valg blokkert av føydalsamfunnet (og det indiske kaste-samfunnet). Bostedet var der du var født og faren bodde; yrket var hans yrke og for henne morens; ektefellen ble utvalgt av to foreldrepar. Ekteskap var familieskap.

Spør man europeere er de viktige valg politiske, mellom alternative samfunn. Spør man amerikanere er den virkelige frihet økonomisk, til å selge goder og tjenester, til å kjøpe fra et rikt tilbud av produkter. Den ene friheten utelukker ikke den andre.

I denne boken legges vekten på det frie valg av livssyn. Vi har argumentet ovenfor at en betingelse er utpakking av livssynspakker for å kunne velge fritt og kombinere fritt. Tilbuds-monopol og monopsoni, etterspørsels-monopol, svekker den økonomiske friheten. Utpakking av begge monopoler anbefales som kjent; noe fra det firmaet-konsernet-kjeden og noe fra dets konkurrenter. Ingen binding til noen.

Det samme gjelder den politiske friheten som svekkes av parti-systemet. Parti-programmene er politikk-pakker som spenner over store deler av det politisk landskap. Utpakking med frie valg av enkelt-poster anbefales--noe fra det partiet og noe fra dets konkurrenter. Altså folkeavstemning om enkelt-poster snarere enn partivalg.

At pakker på alle disse områdene forenkler valgene er klart; men pakkene virker også umyndiggjørende og gir innpakkerne for stor makt.

Menneskerett Nr. 3: punkt-valg, ikke pakke-valg

Identitet. Noe å forankre livsløpet i, en ledestjerne, ikke bare å ha helse til å løpe livet og ta klokt valg ved de mange veikryss.

Vi tenker oss et spektrum av ledestjerner, fra den egosentriske konsentrasjon om å unngå smerte og søke nytelse--"pain and pleasure"--uten tanke på andre, til den totale hengivenhet og underkastelse under

en gud utenfor planeten. Mellom disse ytterpunkter finnes små- og storfamilie, små- og storsamfunn, menneskeheten, veren, kosmos.

Det finnes identifikasjon med arbeidsproduktet (ifølge marxismen fratatt oss av kapitalismen); arbeidsplass og kolleger.

Det finnes et utall ismer, ideologier, som fremhever hvordan alt bør organiseres. Det finnes modeller for alt, som ledestjerner. En Buddha, en Kristus, en Naria og en Teresa, en Gandhi, en ML King Jr.

Noen ord, ikke om hva man bør velge, men hvordan.

Velg ikke bare én ledestjerne men flere. Den ene kan svikte deg. Utallige, kanskje en milliard, hadde Sovjet som ledestjerne. Og så lyste den svakere til den falt som et stjerneskudd, en skutt stjerne.

Enda fler har hatt USA, og stjernen går den samme skjebne i møte.

Man kan frigjøre seg fra land til fordel for mindre sårbare ismer som marxisme/liberalisme, sosialisme/kapitalisme. Men ha også noe som identifiserer seg med deg, familie; abstraksjoner forblir abstrakte.

Ledestjernene vil skifte med livsløpet, fra det egoistisk-nære til det idealistiske til det mer realistiske til det egoistisk-nære. Det er ingen skam å skifte kurs; stø kurs er heller ingen skam. Men tro også på noe som overlever ditt lille selv når løpet er slutt.

For denne forfatter heter ledestjernen "fred". Jeg vet den er der, over skyene som skygger for den. Den blinker, maner til arbeid. Og gir mest mening når den i tillegg blinker nær deg og inni deg.

Menneskerett Nr. 4: frie og kloke valg av ledestjerner i livet

Og vi minner om at de fire menneskeretter er for alle mennesker.

Vei 3 Naturisme: Mangefold Symbioser

Huanismens store svakhet er at den setter mennesket over resten av naturen. To små, enkle tanker kan virke korrigerende: naturen kan greie seg utmerket godt uten oss, men ikke omvendt. Beskjedenhet er på

sin plass. Og, vi er selv natur, en del av den, ikke bare i den og den i oss, men av den. Vi merker oss at naturen har holdt det gående ganske lenge, er i stadig utvikling, at den har frembrakt oss og ikke onvendt, og at vi har vært her bare en brökdelen av all denne tiden.

Kanskje grunn til å lytte til naturen og fatte budskapet, for et stevne mellom menneske og natur? På samme måte som yngre mennesker gjør klokt i å lytte til eldre, for et stevne mellom ungdom og visdom?

I formuleringen ovenfor er det tatt et standpunkt om naturens budskap, inspirert av økologi: et mangefold som så utvikler seg videre gjennom symbioser. En av disse to, alene, er ikke nok. Begge trenges. Vi har gode grunner til å fortviles når naturens mangefold reduseres, enten det dreier seg om liv, arter, biota, eller ikkeliv, abiota. Og når symbiosene, spesielt fotosyntesen, reduseres av klimagasser.

La oss prøve ut denne natur-metaforen på en av de viktigste av menneskelige symbioser. To mennesker forenes gjennom kjærlighet: kroppenes forening, sinnets, og det åndelige i felles prosjekter. Og foreningenes forening, i et ekteskap, ikke falskskap.

Hva sier naturen? Vær forskjellige, ikke bare ulike kjønn, kanskje også ulike alder, raser, nasjoner, klasser? Er det så sikkert at like barn leker best, kunne det være at ulike barn leker forskjellig, og kan bringe den felles lek opp på nye høyder?

For både selvets og Selvets utvikling?

Kanskje ikke inngå symbiose med sitt eget speilbilde hos det annet kjønn--omlag samme alder, rase, nasjon, klasse--men søke spenninger, dialektikken i ekteskapets helhet?

Og naturens bud gjelder kanskje også for andre forhold? Kanskje er et land tjent med å ha noen kapitalistiske og noen sosialistiske provinser-fylker-kommuner? Sovjet i sin tid, Frankrike idag, Norge?

Er det sikkert at den samme formelen må gjelde for alle?

Men forutsetningen er at de inngår i en form for symbiose, samarbeide--og så får vi se hva som kommer ut av det, sikkert ne nytt.

Naturen utviklet seg på den måten, kanskje vi også? Mer bevisst?

Ta skolesystemer. La oss si at vi går inn for 12 år ialt, fra 6-7 års-alderen til 18-19. Meget arbeid og politikk har vært anvendt på å dele disse 12, f.eks. i 7+5, i 6+3+3, i grunnskole, mellomskole-videregående. Jakten etter den ene magisk trylleformelen istedetfor å praktisere flere side om side, med muligheter for elever til å skifte.

Det digre EU har funnet én formel for universiteter. I striden mellom den engelske, franske og tyske valgte de den amerikanske, med bachelor, master, PhD. Norge fulgte. Hva med mangefold, la studenter velge, kanskje noen år her, noen der? Men sammenliknbarheten, da? For hva? For en jobb? Det avgjøres best ved å forberede seg for jobben og så søke, ikke med et eksamensvitnesbyrd som et kastesystem.

Tilbake til naturen som sådan. Det er på tide at vi snakker om naturrettigheter, ikke bare om menneskerettigheter. Om mangefold og symbiose som naturens rettigheter. Vi kan menneskeliggjøre naturen for å lette overgangen. Bolivias president, Morales, snakker om en Moder Natur som er sint og straffer oss, men også öser av sine gaver. Respekter naturen, fra det minste lille kryp på en skogssti, til fjell med deres rike indre liv. Ved å gjøre det beriker vi oss selv.

Istedetfor et bilde av en gud på toppen, natur på bunnen, mannen nærmere gud og kvinnen mellom mannen og naturen. Som et stykke natur mannen kan plöye for åavle. Det finnes et alternativt syn:

Alles likhet, alle guddommelige, hellige--med mangefold og symbiose.

Vei 4 Jeg-kultur Vi-kultur: Menneskerettigheter Demokrati

Den første veien åpnet vyer til hva vi kan lære av mangefoldet i religioner og annen tro--og ved å kombinere dem, symbiotisk.

Den andre og tredje veien ga mer presist innhold til humanismen og til naturismen; det er ikke godt nok med de to ordene som slagord.

De neste fire er viet sivilisasjoner. I vei 4 fra synsvinkelen jeg'et vs vi'et, som vi finner i dem alle. Vesten er tvetydig: jeg'et dominerte antikken og den moderne tid, vi'et dominerte middelalderen. De bygget katedraler kollektivt uten å fremheve arkitekten.

Idag domineres Stat og Kapital av sterke individer; det sivile samfunn av vi-organisasjoner; "her er vi filatelistene, rotarianere".

De sivilisasjonene det åpnes for i veiene 5, 6 og 7 er mer vi-orienterte enn den vestlige. I innholdsfortegnelsen fremhever islam nærhet, buddhismen nettverk, og daoismen helhet. Tre former for vi.

I deres utopier finner vi for islam et enormt område, ummah, de troendes fellesskap, med utallige lokalsamfunn med sentrum i moskeen og sharia-domstolen, ledet av en imam. For buddhismen de selvberende småsamfunn, sangha, med sentrum i tempel og brønn. Og for daoismen de buddhistiske småsamfunn vevet inn i et konfusiansk storsamfunn, med en dynamikk hvor vekten skifter fra det ene til det andre. Daoismen er den dynamikken. Tilsammen tre store deler av menneskeheten.

Det er viktig fordi menneskerettigheter og demokrati slik vi kjenner dem tar standpnt til fordel for jeg-kulturen. Det er derfor de ofte blir kalt vestlige. Det er ikke et argument mot dem, men et varsko: de gå bedre sammen med jeg-kultur enn med vi-kultur.

Jeg har hørt folk i Cambodia si at fransk kolonialisme var ille, det gjalt også amerikansk bombing, Pol Pots redselsregime og Vietnams befrielse. Men det som virkelig ødela Cambodia var demokratiske valg

som splittet familier, landsbyer, hele Cambodia, i vinnere og tapere.

Les menneskerettighets-erklæringen av 10 desember 1948 og konvensjonene av 16 desember 1966: artiklene begynner med ordene "enhver" (hvert individ) eller "ingen" (intet individ). Enheten som beskyttes av rettighetene er individet. Men det finnes andre enheter i verden. En av dem er "folk", derfor bruker afrikanerne betegnelsen "human and people's rights". Begge sammen, ikke den ene mot den andre.

Men det finnes også andre vi'er, kollektiver, enn "folk".

Fra Asia kommer tre store vi'er: landsbyer, klaner, håndverkere. Med deres rett til å bestå som sådanne, ikke bli slukt av "utvikling".

"Landsbyer innenfor storbyen" praktisres i stor grad i Kina.

Klanen, stor-storfamilien, med et felles etternavn som Tang, er økonomisk hovedaktør i Kina og bør anerkjennes som juridisk subjekt.

Og håndverk er ikke en foreldet måte å tjene penger på, et leve-middel, men en leve-måte, som også bør beskyttes.

Kort sagt, menneskerettighetserklæringene er ikke ferdigskrevet. De individuelle retter er dekket, ikke de kollektive. De supplerer hverandre, men med motsetninger som kan utfordre og drive oss videre.

Det ordet "enhver" er for menneskerettigheter er stemmeboksen for demokratiet: én person av gangen, med forheng for å beskytte jeg'et.

Demokrati i en vi-kultur fremmes ikke ved å oppheve det, men gjennom dialog istedetfor debatt, og konsensus istedetfor avstemning.

En avstemning avslutter en debatt, med vinnere og tapere. Næ den splitter også vi'er som ektepar, små- og storfamilier, små- og storsamfunn, naboskap, arbeidsplasser. Vesten er vant til det og tar det for gitt. Men det er ingen selvfølge i vi-kulturer hvor konsensus er regelen, for ikke å splitte. Det krever arbeid. Dialog, gjensidig

læring, er tidkrevende fordi den ofte produserer noe nytt, overordnet.

Alt dette åpner nok egang for et både-og: debatt med avstemning for noe, dialog for konsensus om noe annet. Et spennende perspektiv.

Vei 5 Islam: Nærhet Deling

Islam fremstår idag som Vestens viktigste motpart: 165 millioner mot over 2000. Men muslimer tror nok mer på sin udogmatiske religion enn de kristne tror på sine mange dogmer, og humanistene på sine mange lærer.

Vi ser som nevnt ofte på islam som en massiv pakke, og islam ser på Vesten på samme måte. Islam og Vesten er dermed, som nevnt, to pakker vekk fra hverandre. En bastant avstand.

Denne avstanden kan reduseres betraktelig gjennom utpakking, og ettersom muslimer kjenner Vesten bedre enn omvendt er de kanskje bedre til å finne frem til noe positivt. Men vi kan lære det positive som dialoger med muslimer meget ofte bringer opp: nærheten, vi-kulturen i Islam, og delingen, i prinsippet mellom rik og fattig. Ikke bare av penger, men også av andre ressurser, som kunnskap. Del, og med glede.

Sharia, islam uttrykt som lov og rett, har negative og positive sider. Vesten har festet seg ved de negative: straffen på kroppen, pisking, kutting her og der, steining, halshugging. Livsberövelse.

Vestens straff rammer grunnbehov som velvære og frihet gjennom mulker og fengsel, penger og tid som fri. Og dekker grunnbehov for liv, mat, drikke, klær, husly, helse og opplæring. For å "bringe dem tilbake til samfunnet" gjennom anger, det indre oppgjør med seg selv.

At det så ofte ikke funker er en annen historie.

Og Islam? Fokus er på positiv sharia: en katalog av grunnbehov meget lik den humanistiske med muslimsk identitet, ikke garantert med en velferdsstat men med deling. Ingen skal lide nød i muslimske land;

et prinsipp som i Vesten kom gjennom velferdsstaten. Den muslimske tanke bygger en bro fra det positive til det negative: når du har alt dette garantert og allikevel bryter loven med tyveri, vold og løgn, fratrar vi kroppen din mulighetene for å gjöre det.

Den islamske straff går på kroppen, den vestlige på sjelen.

For en som tror mer på forsoning og gjenopptakelse enn på straff er begge metoder feilskjær. Men de følger konsekvent fra to livssyn.

Vi fester oss ved det positive og stiller spørsmålet, hva kan vi lære av islam? Hva kan vi bygge inn i vårt livssyn, levemåte?

Mer nærhet, i kampen mot den vestlige landeplage, ensomheten. Vi har nettverk: familie og slekt, venner og naboer, kolleger på jobben og medlemskap i frivillige organisasjoner men kanskje ikke mye nærhet? Selskap, fester--litt alkohol kan nok öke nærheten ved å åpne oss, for mye alkohol svekker nærheten fordi vi trekker oss inn i oss selv.

Lokalene for mer nærhet har vi: tomme kirker som kan åpnes som "et sted å være". For de som önsker det religiöse vil det være tilbud i kapeller og til bestemte tider. For andre gjelder "kom som du er, finn andre som söker nærhet, del opplevelser med dem, del narrativene.

Sitt i par, trekanter, sirkler, ingen over de andre, ingen prest höyt oppe på en prekestol, alle likt plassert. Kirke-arkitekturen er ikke alltid den bste, kanskje kan benkene endres til småbord som kan settes sammen til storbord, med stoler? Og--kanskje finnes det en varm god suppe for de som trenger det, en gang utpå aftenen?

Jesus levde blant fattige, sultne, ensomme. Kirken kan invitere dem og bekrefte, ikke avkreve troen. Slike kirker utvikler seg nå i den vestlige verden. Den viktigste er i Córdoba i Spania, moskéen som ble halvveis omdannet til katedral. Et forslag er å bruke den som moské for Alla'h-tjeneste fredag kl 14, som kirke for Guds-tjeneste

søndag kl 11, med lørdagen til det jødiske, det sekulære, og dialogen dem imellom--slik Al Andaluz var på sitt beste, i gull-alderen.

Hva med slike dialoger i norske kirker hver lørdag? Hva med samtale etter prekenen, i kirken, ordet er fritt? Med en prest som ikke bare vender prekenbunken, men tar opp (hver)dagens problemer?

Nærhet og deling: to vakre ord på jakt etter virkelighet hos oss.

Vei 6 Buddhisme: Relasjoner Nettverk Epistemologi

Buddhismen ser på det menneskelige som et nettverk av relasjoner, som forhold mellom aktører--individer og kollektiver, Jeg og Vi. Forhold er mellom to, et nettverk er mellom flere aktører, og mellom forhold. Som et garn: for buddhismen er garnet viktigere enn knutene. Vesten løsriver individene; knutene er viktigere enn garnet (Panikkar).

Denne motseningen finner vi også innenfor samfunnsvitenskapene.

Psykologi fokuserer på individene, knutene; sosiologi på forhold (samhandling, interaksjon) mellom aktører, på garnet.

Psykologien har fokusert mest på det negative, mentale avvik, lidelser; spesielt på psykose, narsissisme og paranoia.

Sosiologien har fokusert mest på om aktører veves sammen, mindre på hvordan: likevektig eller utbyttende, integrerende-inkluderende eller fragmenterende-utelukkende? Sosiale avvik, lidelser, sosiose?

For Nietzsche, i Hinsides Godt og Ondt (seksjonene 12 og 13), er psykologien forankret i troen på en individuelle og evig sjel. Han tilskriver det atomismen, troen på den udelelige, evige enhet som dominerte naturvitenskapen på den tid. Han savner molekylene som buddhismen tilbyr: individer vevet sammen i forhold vevet sammen i nettverk med samtidige, fortidige og fremtidige former for liv.

Hva betyr slike perspektiver for oss, konkret, for vårt livssyn?

Mindre vekt på oss selv og om vi er andre overlegne--grobunn for narsissisme--eller underlegne--grobunn for paranoia. Mer om forhold er likevekige eller utbytende, og nettverk integrerende-inkluderende eller fragmenterende-utelukkende. Sosiologene har ikke bevisstgjort oss nok på slike punkter, mens psykologene har gjort oss for bevisste på mentale avvik. Begge burde fokusere meget mer på det positive.

Buddhismen ser altså på den sosiale virkelighet på en annen måte. I denne boken står vi som vanlig for begge, både for garn og knuter.

Ordet "buddhisme" får mange til å tenke på de fire sannheter og åttefolds-veien for å realisere dem. De er begge viktige og velkjent. Mindre kjent er en annen side av buddhismen: erkjennelseslæren.

Den er lett forståelig, og får, i likhet med relasjoner-nettverk, oss til å se tingene på en ny måte uten å gi avkall på den gamle. Men, hvis du ikke liker noe nytt, stopp lesingen her; sløyf også Vei 7.

Engi, et japansk ord, står for "alt henger ihop". Det benektes ikke at noe virker på noe annet, men enhver årsak er også virkning og enhver virkning en årsak, sirkulært, spiraliserende, ikke i linjære årsaks-kjeder som fallende dominobrikker. "Sirkulært" uttrykker det ikke godt nok, det er mer som et sykkelhjul med eker fra alle punkter til alle punkter. Likestillt alt, studer alle par, alle tripler m.m.

Avledning, av X følger Y, av Y Z, av X Z osv., er også linjær. Engi: "alt følger av alt". Kausalitet er empirisk, avledning logisk; engi står både for gjensidig virkning og for gjensidig betydning.

Dette har konsekvenser for organisasjon av møter, konferanser.

Engi: det runde bord og alles gjensidige kontakt med alle.

For Vesten assymetri mellom topp og bunn av rektangulære bord, mellom oppe og nede, podium for ledelsen, talerstol, og prekestol.

Tetralemma står i motsetningen til det vestlige dilemma, enten-

eller. I en strid om et land-område--en havebit, Alsace-Lorraine--vil enten-eller lede til mitt eller ditt gjennom forhandlinger eller kamp. Tetralemma, som ordet sier, føyer til to: verken-eller og både-og. Nokså opplagt: kanskje eier haveflekken, eller A-L, seg selv, verken mitt eller ditt; kanskje kan vi eie det sammen, som noe felles. Føy til kompromiss, deling, og vi har ikke bare to men fem muligheter. Det gjør det letter å komme frem til løsning, fred med fredelige midler--enten-eller innbyr til strid. Måten vi tenker på er fundamental.

Vi beriker våre livssyn med nye tenkemåter som blir levemåter.

Vei 7 Daoisme: Holisme Dialektikk Dynamikk

Vi berikes også av det dyp-kinesiske, selve daoismen, 4-5 tusen år gammel. Mer opprinnelig enn konfusianismen og buddhismen fra den såkalte akse-tiden, rundt -500 plus minus noen århundrer.

Vi kan leve uten, men selv bare litt kunnskap-kjenneskap virker berikende. Som yin/yang, motsetninger, krefter og motkrefter som ifølge daoismen finnes i alt, ihvertfall i alt organisk, med liv. "Det finnes mennesker uten motsetninger, de kalles lik". Av dette følger dialektikk, antitese, syntese, antitese, osv. Dynamikk.

Yin/yang kan ovesettes med kvinnelig/mannlig, mørkt/lyst (og vått/hardt, mykt/stivt). Det er ikke Descartes cogito ergo sum, "jeg tenker altså er jeg", men coitam ergo sumus, "vi elsker altså er vi". Vi-kultur med tyngdepunkt litt lenge nede enn i Descartes hjerne-ego.

Alt har altså motsetninger. Så kommer det neste i perspektivet: i yin og yang er det også yin og yang. I enhver sannhet er det noe sant og noe falsk, i all falskhet noe falsk og noe sant, og så videre.

Verden kan ikke sorteres i godt og dårlig, riktig og galt, skjönt og stygt, hellig og profant--og våre teser om verden kan ikke sorteres

i sant og falsk, gyldig og ugyldig. Motseningen følger med på lasset.

I det sanne er det noe usant, i det gyldige noe ugyldig, i det stygge noe skjönt. Og så videre, ad inf. Hver den som leter vil finne det.

Kinesisk ordtak: "find the good thing in the bad thing". Min kone og jeg, motoren skar seg fordi en mekaniker satte oljepumpen galt: nå har vi masse tid, vi finner en god restaurant, en god middag.

"Du synes dette landet er temmelg ille? Hva er godt med det?"
 "Du likte det landet? Hva var galt med det?" spør min japanske kone.

Intet er perfekt, ei heller er noe perfekt uperfekt; verken individer, familier, landsbyer, land, regioner. Eller verden.

Det Hele, et holon, har alltd indre motsetninger, og krefter.

Men daosismen er ikke bare yin/yang i alle helheter, helhetene de er deler av, osv.. Det er dynamikk i bildet. Grunntesen et at hvis yin dominerer vil yang vokse; hvis yang dominerer vokser yin.

Eksempel: motsetningen mellom vekst og fordeling i en økonomi. Hvis vekst dominerer vil kreftene for fordeling vokse, og omvendt. Man må lære seg å identifisere vendepunkter og hekte seg på det nye. Det som skjer vil skje. Bruk kreftene. Kinesiske topp-politikere: "Vi har hatt vekst, nå er tiden kommet for fordeling" (eller omvendt).

En kinesisk bonde: "Hva jeg synes om kapitalisme og sosialisme"?
 (min tolk hadde spurt ham ute på landsbygda, jeg var gjesteprofessor):

"Kapitalismen er fenomenal, det skjer så meget. Men den er grusom, noen blir rike mens andre synker ned i nød, guttene blir tyver og jentene prostituerte. Vi trenger sosialismen for å skape likhet. Men sosialismen er så kjedelig, det skjer ingenting. Derfor trenger vi-".

Er han kapitalist eller sosialist? Han er kineser, tror begge har motsetninger og vil nok satse på begges beste sider, over tid. Dette dobbelt-perspektivet er rikt. "Kapi-kommunise" kaller de det, der vestinger tror på det gode i den ene og det dårlige i den andre.

I innledningen hadde vi noe om kart som reflekterer jordskjelv. Daoismen er et slikt kart for sosioskjelv. De tektoniske platene, yin og yang, begeger seg. De kan finne en balanse, men i balansen er det også yin og yang. Skulle den vare, er det fordi den motsetningen har utspilt sin kraft. Bare vent, helheten vil produsere nye motsetninger.

Eksempel: norsk politikk i 1960-årene. Velferdsstaten hadde tatt mye av kraften ut av motsetningen mellom fattig og rik. Hva skjedde?

Vi fikk ungdoms-student opprør, kvinneopprør, miljøopprør, der Arbeiderpartiets ledelse forventet et takknemlig folk. Ingen fred å få. Opprørene kom plutselig, uventet. Men daoistisk forutsigbare.

Dynamikken er kvalitativ, jumpy, ikke bare kvantitativ. I Vesten tror man på slutt-tilstanden med idealene innfridd. En illusjon, sier daoismen. Hvor det er liv er det motsetning. Slutt-tilstand = Død.

Avslutning

Summen av alt dette er det livssyn denne forfatter har kommet frem til og med glede deler med andre. Velg og vrak, og finn andre syn.

Det dreier seg altså om å gjøre det som skjer i livet synlig, fortrinnsvis på forhånd så vi kan innrette oss deretter. Og det dreier seg om hva vi synser om livet. Om hva vi vil, hvor vi vil.

Vei 1 åpner for synsingen ved å la 16 religioner og lærer passere revy; med deres beste sider som noe å tro på. Og med to hjertesukk. Kall det gjerne "verdier". Veiene 2 og 3 utdyper dette videre som forsøk på gi humanisme og naturisme konkret innhold.

Veiene 4, 5, 6, 7 åpner for nye måter å tenke på, perspektiver som får oss til å se det som ellers ville vært usynlig. Som skillet mellom jeg- og vi-kultur; islams nærhet og deling; buddhismens fokus på relasjoner og nettverk, engi og tetralemma; daoismens på helheter,

indre spenninger, plutselige "sosioskjelv"--ikke bare den vestlige trend-fremskriving langs forskjellige kurver, inkludert linjært.

Ta fred som eksempel. Buddhismen retter blikket på forholdene mellom stater mer enn på statene selv som fredelige eller ei; så også i parforhold. Og tilbyr mer enn den negative ikke-vold: gjensidighet, alle med alle. Og to nye muligheter: verken-eller og både-og. Gandhi sa "det er kanskje egentlig buddhist jeg er"--og betalte med sitt liv.

Daoismen føyer til noe realistisk, ikke voldelig realpolitikk, men noe virkelighets-nært. Til hver kraft er det motkrefter, de er forutsigbare og kan brukes ved å ri på dem, med strømmen. Tømmes de for kraft kommer nye motsetninger, mindre forutsigbare. Vesten tror på en verden som til slutt finner sin likevekt, sin slutt-tilstand; forutsigbar gjennom empirisk forskning som gir fortiden stor vekt.

Daoismen, som marxismen, gir oss dynamikk; buddhismen som islam gir oss nye ideer om hvordan den kan brukes. Stor takk til dem alle.